härbärgerar i fantasins form just det som har trängts ut ur den officiella självbilden.

I en sådan tolkning kan 1970-talets 'isolerade invandrarkvinna' uppfattas som en nyttig och behövd figur i ett samhällsklimat där svenska kvinnor borde vara yrkesarbetande och emanciperade, men där majoriteten inte var det. Det blir logiskt att 'den isolerade invandrarkvinnan' numera bara uppträder på tidningssidorna i notisform, när svenskfödda kvinnor i hög grad befinner sig i förvärvsliv och karriär. Att nyheter på temat invandrare under åtminstone de senaste trettio åren har problematiserat 'de Andras' könsroller och sexualitet är särskilt intressant. Det är lockande att uppfatta intresset och de uttryck det tar sig som ett slags fortsatt folkuppfostran, där 'vi' får framträda i fantiserad form som ett homogent folk med en sedan bondetid sund och befriad sexualitet.

När 'invandrarmannen' som förtryckare hamnar i förgrunden under 1990-talet är mäns dominans i samhället ett brännande tema i det offentliga samtalet och 'feminism' på väg att skrivas in som inriktning i samtliga riksdagspartiers program. Sverige sägs ha kommit långt, ja längst i världen, när det gäller jämställdhet mellan könen, och samtidigt berättar statistik om en med europeiska mått mätt starkt könssegregerad arbetsmarknad och lönesättning och om att parrelationer i stor omfattning präglas av mäns våld mot kvinnor. Det handlar om besvärande motsägelser i samhällets självbild. I de upprepande gestaltningarna av patriarkaliska 'invandrarmäns' våld kan den svenska kulturen perspektiveras som jämställd. Illusionen blir desto starkare, eftersom svenskfödda mäns våld mot kvinnor bara i undantagsfall, och då med individuella förklaringar eller på en abstrakt nivå, är föremål för nyhetsmediernas uppmärksamhet.

Det är naturligtvis möjligt att undersöka om och hur medieinvandraren har ett 'bruksvärde' utanför den journalistiska texten. Man kan tänka sig flera nivåer av bruk från läsekretsens sida: allt från den negativa självbekräftelsens njutning – vi har

det i alla fall inte lika illa som de – över en makt att tala överlägset om 'Andra' till ett diskursivt stöd för materiell exkludering.

Referenser

Azar, Michael. 2001. »Den äkta svenskheten och begärets dunkla objekt.« I red. Ove Sernhede och Thomas Johansson: *Identitetens omvandlingar. Black metal, magdans och hemlöshet.* Göteborg: Daidalos.

Bauman, Zygmunt. 1989. *Auschwitz och det moderna samhället.* Översättning: Gustaf Gimdal och Rickard Gimdal. Göteborg: Bokförlaget Daidalos.

– 1995. »Antisemitism reassed.« and »The stranger revisited – and revisiting.« I *Life in Fragments. Essays in Postmodern Morality.* Oxford UK och Cambridge USA: Blackwell Publishers.

Becker, Karin, Ekecranz, Jan, Olsson, Tom. 2000. »Introduction: Picturing politics in 20th century Sweden.« I red. Karin Becker, Jan Ekecranz och Tom Olsson: *Picturing politics. Visual and textual formations of modernity in the Swedish press.* Stockholm: JMK Skriftserien 2000:1. Stockholms universitet.

Berg, Magnus. 1998. *Hudud. En essä om populärorientalismens bruksvärde och världsbild.* Stockholm: Carlssons bokförlag.

Berggren, Kristina och Lindblad, Malin. 1998. »Bilden av 'den andra' – invandrarkvinnan i svensk press.« C-uppsats. Göteborg: Institutionen för freds- och utvecklingsforskning. Göteborgs universitet.

Bhabha, Homi K. 1994. *The Location of Culture.* London: Routledge.

Boréus, Kristina. 2004. »Discursive discrimination: The deaf and dumb, the imbecilles, and the immigrants.« Opublicerat bokmanus.

Bourdieu, Pierre. 1992. »Identity and Representation. Elements for a Critical Reflection on the Idea of Region.« I red. John B. Thompson: *Language and Symbolic Power.* Oxford: Polity Press.

Bredström, Anna. 2002. »Maskulinitet och kamp om nationella arenor – reflektioner kring bilden av 'invandrarkillar' i svensk media.« I red. Paulina de los Reyes, Iréne Molina och Diana Mulinari: *Maktens (o)lika förklädnader.* Kön, klass & etnicitet i det postkoloniala Sverige. Stockholm: Atlas.

Brune, Ylva. 2004. *Nyheter från gränsen. Tre studier i nyhetsjournalistik om »invandrare«, flyktingar och rasistiskt våld.* Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation vid Göteborgs universitet.

Essed, Philomena och Goldberg, David Theo. »Introduction.« I red. Philomena Essed och David Theo Goldberg: *Race Critical Theories*. Oxford: Blackwell.

Fiske, John. 1994. *Media Matters. Everyday Culture and Political Change*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Frykman, Jonas. 1992. »I rörelse. Kropp och modernitet i mellankrigstidens Sverige.« I *Kulturella perspektiv*. Svensk etnologisk tidskrift 1/1992. Umeå: Umeå universitet.

– 1993. »Nationella ord och handlingar.« I Billy Ehn, Jonas Frykman och Orvar Löfgren: *Försvenskningen av Sverige*. Stockholm: Natur och Kultur.

Gabriel, John. 1998. *Whitewash. Racialized politics and the media*. London: Routledge.

Hall, Stuart. 1997. »The Spectacle of the Other.« I red. Stuart Hall: *Representation. Cultural representation and Signifying Practices*. London: Sage and The Open University.

Hartley, John. *Popular Reality. Journalism, Modernity, Popular Culture*. London, New York: Arnold.

Holmberg, Åke. 1994. *Världen bortom västerlandet II. Den svenska omvärldsbilden under mellankrigstiden*. Acta. Regiae societatis scientiarum et litterarum Gothoburgensis. Humaniora 34. Göteborg: Kungl. Vetenskaps- och Vitterhets-Samhället.

Hultén, Gunilla. 2001. »50 år med främlingen.« I red. Anita Lindblom Hulthén: *Journalisternas bok*. Stockholm: Svenska Journalistförbundet.

Hvitfelt, Håkan. 1998. »Den muslimska faran. Om mediebilden av islam.« I red. Ylva Brune: *Mörk magi i vita medier*. Stockholm: Carlssons.

Pred, Allan. 2000. *Even in Sweden. Racisms, racialized spaces and the popular geographical imgaination*. Berkely/Los Angeles/London: University of California Press.

Pripp, Oscar. 2002. »Mediabilder och levd erfarenhet.« I red. Ingrid Ramberg och Oscar Pripp: *Fittja, världen och vardagen*. Tumba: Mångkulturellt centrum.

SCB. 1977. Levnadsförhållanden. Rapport 9. *Invandrarnas levnadsförhållanden 1975*. Stockholm: Sveriges officiella statistik. Statistiska centralbyrån.

Astrid Trotzig

MAKTEN ÖVER PREFIXEN

Ett grundantagande i den västerländska rasistiska traditionen – och dit hör orientalismen – är att endast den vita, västerländska människan besitter förmågan att reflektera över och re-presentera både sig själv och världen, på ett fullödigt och universellt giltigt sätt (och egentligen bara fullt ut den vite, västerländske mannen från medelklassen). Av det följer att endast han kan fungera optimalt i en parlamentarisk, representativ demokrati – både i rollen som väljare och vald (alla andra kommer automatiskt att representera särintressen som kräver särskilda lagar, verk, departement och ombudsmän). Och endast han kan skapa en konst som inte kräver kvalificerande prefix à la 'kvinnolitteratur' eller 'världsmusik'.

I sin essä visar Astrid Trotzig hur en sådan prefixgenre – 'förortsromanen' eller 'invandrarlitteraturen' skapas i mottagandet av ett antal böcker och deras författare i den svenska offentligheten just nu.

Det är vår, april och Världsbokdag.
Jag befinner mig på stadsbiblioteket i Göteborg tillsammans med en rad andra författare som ska framträda denna kväll: Alexandra Coelho Ahndoril, Johannes Anyuru, Magnus Hedlund, Theodor Kallifatides och Yeshiwork Wondmeneh, nästan alla med olika utländsk bakgrund. Men så är det ju Världsbokdag och »världen« är representerad.

Och sedan blir det höst.
Det är morgon den 11 september 2003.
Jag ska resa till Växjö för att delta i en konferens för lärare, pedagoger och andra verksamma inom skola och utbildning.
Tv:n har stått på hela natten. Jag har inte kunnat sova.

Precis när jag ska stänga av kommer beskedet: Anna Lindh är död.

Jag borde skynda mig till tåget, men blir sittande.

Konferensens titel är »Det nya Sverige«, en titel som får en ny och oväntad, oönskad innebörd denna morgon.

En av de första personer jag ser när jag kommer fram till Växjö är Johannes Anyuru.

Vi är de enda författardeltagarna på konferensen. Johannes ska med sin poesi utgöra en sorts kulturella pauser mellan föredragen, medan jag får avsluta den andra konferensdagen med en »personlig betraktelse«. Bland de övriga talarna finns flera andra svenskar med utländsk bakgrund. Man skulle kunna få för sig att vi är inbjudna, i allra bästa välvilja och med goda intentioner, som ett slags mångkulturellt alibi – för att garantera samma goda vilja, de goda intentionerna att diskutera de aktuella frågorna.

Men jag vill inte riktigt kännas vid den tanken, och jag vill inte gå med på att jag skulle vara en representant för »det nya Sverige« sett i ett mångkulturellt perspektiv.

Det är bokmässa i Göteborg.
Jag är på väg till mitt hotell efter mitt första besök på Park hotell och dess omtalade bar där människor i bokbranschen minglar natten lång.

Där står Johannes Anyuru och pratar med Jonas Hassen Khemiri, som jag känner igen från författarporträtten i tidningarna efter hans hyllade romandebut.

De är nära två meter långa båda två.

Johannes hälsar glatt. Vi börjar onekligen vänja oss vid att träffas i litterära sammanhang; redan nästa dag har vi ett nytt gemensamt åtagande inplanerat. Johannes presenterar mig för Jonas och skämtar, säger att vi tre är »Det nya blattegänget!«. Snart får vi bege oss ut på turné tillsammans. Blattegänget.

Men även om det bara är ett skämt tycker jag inte att jag plat-

sar i gänget. Jag är för svensk. Jag är ju »bara« adopterad, inte »invandrare«. Båda mina föräldrar är svenska, jag har ingen dubbel kulturell identitet, jag är uppväxt i en homogen, etniskt svensk medelklass-/villaförort. Jag har inget med den så kallade invandrarlitteraturen att göra. Vi är visserligen svartskallar alla tre, men jag är väl ingen blatte?

Det *syns* faktiskt, att jag inte platsar. De är ju båda unga män, dessutom dryga halvmetern längre än jag.

På podiet.

Så sitter vi där, Johannes Anyuru, Jan Guillou, Göran Hägg och jag, hopträngda på ett smalt podium i ABF:s monter på bokmässan. Det är tredje gången jag deltar i samma litterära evenemang som Johannes Anyuru inom loppet av ett halvår, evenemang som på olika sätt har haft det så kallade mångkulturella samhället som tema.

Det som först kunde tolkas som en slump börjar alltmer framstå som en avsikt.

En viss sorg kommer över mig. Jag vill tro att varken jag eller Johannes är inbjudna på grund av vår utländska bakgrund, men jag inser samtidigt att det är den utländska bakgrunden som i mångas ögon ger våra böcker och författarskap en extra dimension, som ger oss en status av »exotisk krydda« i den tämligen etniskt homogena kulturvärlden.

Även om var och en av de inbjudande organisationerna inte haft någon medveten avsikt att Johannes eller jag ska fylla en »mångkulturell kvot« går det inte att förneka att dessa tre, av varandra oberoende tillfällen, tillsammans utgör ett mönster, som blottlägger det man skulle kunna kalla en rasistisk struktur: ett utpekande av vår utländska bakgrund. Och fastän aningen finns där inom mig, vågar jag knappt uttala den. Det finns en förnekande princip; ingen människa vill se sig själv förödmjukad eller förminskad. Ingen av de ansvariga arrangörerna har haft några sådana baktankar, det är jag övertygad om. Ändå kommer

jag inte ifrån detta faktum: enbart i kraft av min utländska bakgrund anses jag »tillföra« något, en särskild infallsvinkel, ett »utanförperspektiv«.

Denna gång är vi ombedda att i 40 minuter samtala under rubriken »Allemansrätt och Ingenmansland: om identitet och rotlöshet i Sverige«. Det visar sig vara lika svårt som det låter.

Men vår samtalsledare Lena Ulrika Rudeke gör tappra försök att få igång en diskussion. Hon är påläst och engagerad, ställer långa välformulerade frågor som är så omfattande att varje enskilt svar hade krävt mer än de 40 minuter vi har till vårt förfogande. Hon inleder nästan varje fråga till Johannes Anyuru om hans (förmodade) »förortsperspektiv«, frågor till mig handlar främst om den fiktiva bostadsrättsföreningen jag skildrat i min senaste roman, Jan Guillou ombeds berätta om sina år på internatskola medan Göran Hägg får beskriva svenskhetens historia.

Vi är uppenbart utvalda att delta som representanter för olika sociala miljöer, för våra förmodade klasstillhörigheter; under-, medel- och över-. Man kan tycka att man borde tacka nej till att delta, i en lågmäld protest mot denna typ av kategorisering där individen anses kunna representera en hel grupp.

Men man har ju vant sig.

Vi generaliserar och kategoriserar varandra, och oss själva. Det tycks oundvikligt, hur eller varför, på vilka grunder kategoriseringen än konstrueras. Ibland är konstruktionen tydlig, ibland otydligare, ibland har den särskilda avsikter, ibland inte. Som svensk författare med utländsk bakgrund får man i alla fall definitivt vänja sig vid att detta utländska ursprung blir en faktor i bemötandet av den litteratur man skriver.

Fast det stämmer inte riktigt. Det gäller inte alla.

Man skulle kunna räkna upp en rad författare som per definition är svenskar med utländsk bakgrund. Det är just vad Immigrant-institutet gör i sitt register där de »samlar och doku-

menterar invandrade skönlitterära författares verk [...] Katalogen tar upp alla av Immigrant-institutet kända skönlitterära författare som är födda utomlands, oberoende av på vilket språk de skriver eller var de är publicerade. Författare födda i Sverige med åtminstone en av föräldrarna född utomlands har också tagits med.«*

Det är ett omfattande register med över 1 000 författarnamn i januari 2004. Jag har inte räknat efter hur många av dem som fått bära epitetet »invandrarförfattare«, det begrepp som få vill kännas vid men de flesta ändå använder sig av, men välkända författarnamn som Jan Guillou eller Sigrid Combüchen brukar sällan nämnas i sådana sammanhang, annat än just som exempel på hur missvisande definitionen är.

En författare som Theodor Kallifatides däremot, personifierar i det närmaste begreppet »invandrarförfattare«. Hans grekiska ursprung brukar nämnas i de flesta sammanhang där han framträder eller omnämns, och har på något sätt blivit hans signum, vårt sätt att identifiera och definiera honom: »Han är grek, men skriver på svenska.« Det är som om vi fortfarande – trots att han debuterade 1970, har en omfattande svensk bokproduktion bakom sig, böcker som är skrivna på svenska, och att han själv kallar sig svensk författare – fascineras och förundras över att han *klarar av* att skriva på ett annat språk än sitt modersmål.

– För den nya generationen författare är det ju ett begrepp som helt och hållet saknar grund, säger Theodor Kallifatides i en intervju i Svenska Dagbladet (23/11, 2003).

– Och det gör det också i mitt fall, fortsätter han. Jag skriver på svenska, jag har svenska kolleger, och jag konkurrerar med dem om de svenska läsarna. *Väljer man som författare att skriva på svenska, då väljer man ju också den svenska kulturkretsen.* (Min kursivering.)

---

* http://www.immi.se/kultur/authors

Kanhända börjar jag bli paranoid, kanske har jag utvecklat en särskild sorts (över)känslighet när det gäller mottagandet av författare med utländsk bakgrund, men jag anar – misstänker – att det också rör sig om en statusfråga, om en hierarki som kan vara svår att peka ut och tydligt beskriva, men som jag trots allt inte kan släppa tanken på.

Kan det vara så att den litteratur som skrivs av »invandrare« bedöms enligt en annan värdeskala än den som skrivs av svenskfödda författare? Att den »riktiga« litteraturen skrivs av svenska författare, de skriver *litteratur*, kort och gott, utan prefix, som en självklarhet.

Biografi som kategori.
Det har länge funnits en uttalad efterfrågan efter att människor i Sverige som lever i kluvenheten mellan dubbla kulturella erfarenheter, vuxit upp med två språk, två världar, ska göra sina röster hörda. Man tycker sig ha funnit dem inom musiken och filmen, de tycks allt oftare dyka upp inom bildkonsten, men inom litteraturen har det varit tyst. Det svenska litteraturlandskapet har saknat författare som kan skildra det numera flerkulturella Sverige, *inifrån*, eller det som vi tror och anser vara ett inifrånperspektiv.

Men de kom till slut – författarna: Alejandro Leiva Wenger var först ut och följdes av redan nämnda Johannes Anyuru och Jonas Hassen Khemiri. De har fått sina litterära genombrott i samband med sina respektive debuter, var och en inom olika genrer: roman, novell, lyrik. De är män, de är unga och de har fått representera »förortsinvandraren« i svensk litteratur. De har fått mer uppmärksamhet än de flesta andra författare, både etablerade och debuterande.

Jag tror inte att förklaringen är så enkel att uppmärksamheten enbart handlar om verkens litterära kvalitet. Därmed inte sagt att jag ifrågasätter den heller. Däremot ifrågasätter jag på vilka grunder de sammanförs, som om de vore en kropp, ett

fenomen, en sammanhållen gemenskap, och jag är naturligtvis inte den enda som reagerat mot att de mottagits som representanter för »invandrarlitteraturen«.

Allt som oftast utgår jämförelserna från deras *förväntade* biografi – deras utländska bakgrund anses vara skäl nog att jämföra eller sammanföra dem – och de antas ha mer gemensamt med varandra än med andra svenska författare i samma generation, fastän man ganska snabbt skulle kunna konstatera att deras *faktiska* biografi inte uppvisar några större likheter och man åsidosätter gärna att en sådan biografisk jämförelse knappast har något litterärt värde. Men man kanske inte kan vänta sig annat i ett land som så länge sökt efter den litteratur som är skriven om och av de nya svenskarna, dem som vi hellre kallar invandrare för att det blir så mycket enklare.

Jag menar att det inte ens går att tala om en »invandrarlitteratur« i Sverige, eftersom det skulle förutsätta att det finns en särskild litteratur skriven av och/eller om »invandrare«. Begreppet invandrare är en grov, ibland rasistisk, ofta missvisande eller rentav intetsägande förenkling. Samtidigt är det ett begrepp som är starkt betydelseladdat, som rymmer en uppsättning fördomar om »invandraren« och som används för att definiera en avgränsning, ett särskiljande.*

Det finns en stark personfixering i mottagandet av litteraturen idag, vare sig det är självbiografiska böcker eller rent fiktiva. När det gäller Leiva Wenger, Anyuru och Khemiri finns det en seriös, litterärt baserad läsning och beskrivning av deras verk, men också tecken på en fördomsfullhet och förväntningshorisonter som jag vill påstå gränsar till rasism.

---

* Ibland förekommer begreppet »immigrantlitteratur« som ytterligare en särskiljande definition, det vill säga litteratur skriven av utländska författare som »immigrerat« till Sverige och skriver på sina respektive modersmål, men i vissa sällsynta fall blir översatta till svenska, och det är en litteratur som dessutom dras med etnicitetens avgränsande stämpel.

Det låter måhända drastiskt, men jag väljer att uttrycka det så. Även om det bär mig emot att kalla eller utpeka någon svensk kritiker som rasistisk vittnar en del resonemang och antaganden om en rasifiering, som inte nödvändigtvis – och troligtvis inte – är medveten eller avsiktlig, men som likväl inte kan tolkas som annat än ett utslag av rasism.

Rasifiering innebär att människor skapar eller konstruerar ras som social kategori genom att förmedla föreställningar om att människor kan delas upp efter biologiska och kulturella egenskaper. Dessa egenskaper kan paras ihop med egenskaper i beteende. Det ter sig som en sorts objektifiering, i traditionell bemärkelse, ett främmandegörande av den Andre, men inbegriper även en uppsättning fördomar om denne Andre. Rasifiering går hand i hand med exotiseringen och sexualiseringen av till exempel svarta och asiater. Ras är utseende, utseende är kropp, kropp är beteende.

Litteraturkritiker?

Det sätt på vilket en författare väljer att skriva, vare sig det är prosa eller poesi – språk och stil – är en konstruktion, ett medel för berättandet/beskrivandet, och delvis det som gör det till litteratur. Ändå betraktas och framställs de litterära språk som Leiva Wenger, Anyuru och Khemiri använder som *ett* – i betydelsen ett enda – faktiskt, existerande »invandrarspråk«. Ett exempel på denna generaliserande fördom uppvisar Anders Sjögren i Västerbottens-Kuriren (4/8, 2003), när han i bästa välvilja och entusiasm över romanen beskriver Jonas Hassen Khemiris litterära språk i *Ett öga rött*. Boken är, enligt Sjögren, »mig veterligt, den första svenska roman som konsekvent är skriven på *det språk som talas bland stora grupper av (andra generationens) invandrare*. Det innebär subjekt före verb i alla lägen, slarv med prepositioner, språklig misshandel av svenska uttryck, multikulturell förortsslang osv.« (Min kursivering.)

Man kan tycka att det inte är så anmärkningsvärt att recen-

senten formulerar sig på det här sättet, vi vet ju vad han menar. Men just denna outtalade överenskommelse är också ett tecken på rasifiering. Recensenten är medveten om, eller förmodar, att vi som läsare ska veta vad och vilka som avses, och att vi därför accepterar formuleringen. Och han gör det, vill jag återigen understryka, i allra bästa välmening, det är inte säkert att Anders Sjögren själv är medveten om att han i och med denna formulering avslöjar både sin och en etablerad, svensk föreställning om »invandraren«.

Samma stora intresse för författarens språk mötte Leiva Wengers debut, novellsamlingen *Till vår ära*. Johan Lundberg skriver i sin recension i Svenska Dagbladet (29/10, 2001):

> Att läsa debutanten Alejandro Leiva Wengers novellsamling *Till vår ära* känns i det avseendet som en befrielse: här riktas strålkastaren mot betongförorten på samma självklara sätt som inom svensk hip hop, vilket för övrigt är den konstnärliga uttrycksform som ligger närmast till hands om man vill beskriva Leiva Wengers skrivsätt, mättat som det är med en förortsslang som är obegriplig för folk över 30. Samtidigt befinner han sig på behörigt avstånd från den sorts influenser från hip hop som man kan avläsa i en del av den rätt slafsiga spoken word- och poetry slam-lyrik som på sistone letat sig in till de etablerade förlagen. Snarare handlar det hos Alejandro Leiva Wenger om en i långa stycken lyhörd och språkligt uppslagsrik framställning, där Rinkebysvenskan förs in i den svenska skönlitteraturen på ett nästan lika övertygande sätt som Slas förde in Söderslangen eller Sara Lidman och Torgny Lindgren västerbottniskan.

Den beryktade och omtalade »Rinkebysvenskan« är ju bara en benämning, en konstruktion, som har skapats för att vi inte vet vad vi ska kalla detta hybridspråk. Att det skulle vara ett etablerat »invandrarspråk« som talas »bland stora grupper av (andra

generationens) invandrare«, är ett påstående som vittnar om recensenternas förutfattade meningar om »(andra generationens) invandrare« som en homogen grupp, som om de talade ett och samma språk. Bland recensioner och artiklar hittar jag också exempel på att recensenter och reportrar gärna låter sig influeras att själva försöka uttrycka sig på samma slags »invandrarspråk«: »Värsta bra boken han har skrivit«, skriver till exempel Ole Hessler i Dagens Nyheter (19/10, 2001), och Olle Josephson avslutar sin intervju med författaren med ett »Keff.« (Svenska Dagbladet, 3/2, 2002). Något sådant gemensamt språk existerar inte i verkligheten, det går inte att »avlyssna« med mikrofon och fonetiskt nedteckna. Det är ju inte heller *samma* litterära språk eller »dialekt« som förekommer i dessa tre böcker.

Beskrivningen av novellsamlingen *Till vår ära* som »mättad« med »förortsslang« är dessutom fullständigt missvisande. Den som läser novellerna får snarast leta efter denna »förortsslang«. Vad som avses torde vara en del av dialogen men främst berättarjagens inre monologer i en, möjligtvis två, av Leiva Wengers sex noveller: »Borta i tankar« och »Elixir«. Oavsett recensentens goda omdömen om boken blir följden av denna generalisering att författaren framstår som en genuin »invandrare« snarare än en genuin författare.

Mottagandet av Leiva Wenger, Anyuru och Khemiri kännetecknas av denna sammansmältning av författaren och den fiktion de skildrar. Inte förvånande händer det att nynazister eller rasister gör den sortens okunniga sammanblandning om författaren har utländsk bakgrund. Som om också sådana författare själva har svårare att skilja biografi från fiktion och inte är lika medvetna om författarrollen som andra (etniskt svenska) författare, som vore de så mycket mer kropp, mer kropp än tanke, mer impuls än intellekt. Fiktionen avläses som vore den högst reell och därmed möjlig att utnyttja för att bekräfta rasistiska fördomar. Det är högst ovanligt att sådant sker när författaren har enbart svensk bakgrund, och det brukar sällan ske i recensioner på kultursidorna.

Det är en ytterst försiktig gissning att Jonas Hassen Khemiris debutroman *Ett öga rött* kommer att väcka anstöt i de flesta tänkbara ideologiska och litterära läger, också bland dem som annars skulle välkomna en talangfull ung förortsförfattare.

Khemiri kommer att anklagas för sexism, fascistisk våldsdyrkan och antisemitism, för *Ett öga rött* kännetecknas inte av subtila distinktioner mellan författaren och det skrivna [...] Och för att ingen ska sväva i tvivelsmål på att han står för varje ord, varje påstående om tingens ordning och sakernas tillstånd, flyttar han själv in i samma uppgång som sin hjälte som öppet redovisar dealen med sin upphovsman [...] Hamil [sic!] hävdar att det aldrig funnits några stora judiska idrottsmän för i sporten kan man inte ta sig fram med hjälp av »pengar och kontakter«. Det senare påståendet är häpnadsväckande – om det är något som kännetecknar den samtida internationella idrotten är det en mediahypad penningcirkus – medan det förra bara är okunnigt: Max Baer, Mark Spitz, flera av spelarna i 30-talets österrikiska fotbollslandslag »Das Wunderteam«. Så utan att vilja göra förlagen till censurinstanser, menar jag att någon i huset under resans gång borde visat integritet nog att påpeka det i sak befängda.

Den kanske mest anmärkningsvärda sammanblandningen gör Ragnar Strömberg i denna recension i Aftonbladet (4/4, 2003) – i vilken han dessutom konsekvent och nonchalant nog kallar huvudpersonen för Hamil istället för Halim – när han inte bara ser den fiktive romanpersonen som författarens alter ego utan även dristar sig till att vilja korrigera Halims påståenden om judiska idrottsmän.

Utan att vilja göra kulturredaktionerna till censurinstanser, menar jag att någon i huset under resans gång borde visat integritet nog att påpeka det i sak befängda med denna recension.

Man får konstatera att det skett ett allvarligt olycksfall i arbetet. Eller var det verkligen det?

Den 4 oktober 2004 inledde Mats Gellerfelt en recension i Svenska Dagbladet av två helt andra böcker, om just judiska idrottsmän – Simon Kupers bok om det holländska fotbollslaget Ajax: *Ajax, the Dutch, the War. Football in Europe during the Second World War*, och Gunnar Perssons *Stjärnor på flykt. Historien om Hakoah Wien* – på följande sätt:

> I en av de senaste årens osmakligaste böcker på svenska, Jonas Hassen Khemiris *Ett öga rött*, hävdas på fullt allvar att judar inte kan vara framstående idrottsutövare. Det är ett häpnadsväckande historielöst och djupt fördomsfullt, för att inte säga rasistiskt, yttrande.
>
> Att den unge mannen inte hört talas om det en gång berömda fotbollslaget Hakoah Wien, om en av USA:s främsta basebollspelare Lou Gerigh, om världsmästaren i lättvikt Benny Leonard eller om Liverpools speedkula Ronnie Rosenthal kan väl vara förståeligt. Men att inte ha hört talas om Mark Spitz eller den store Johan Cruyff, tja, då kanske man inte skall uttala sig om idrott över huvud taget.

Jag blev mycket överraskad när jag läste den recensionen. Överraskad för att Ragnar Strömbergs tidigare fadäs inte längre var en engångsföreteelse. Överraskad av det hätska tonfallet hos Gellerfelt, av att han här tar tillfället i akt att anklaga Khemiri, via Halim, för okunnighet och rasism och av att Gellerfelt inte kan skilja fiktion från verklighet. Det är inte vad man förväntar sig av en etablerad litteraturkritiker.

»Osmaklig« i detta sammanhang tolkar jag i bemärkelsen ett »osmakligt« politiskt innehåll. Att ett politiskt innehåll i konst eller litteratur ofta väcker debatt är ingen nyhet. Upphovsmannen måste ställas till svars, för när man talar om litteratur som uppfattas som politisk skiljer man sällan på upphov och budskap. Man förutsätter att det politiska budskapet eller innehållet är ett uttryck för upphovsmannens egna åsikter.

Men om det *inte* är det? Om det som uppfattas som politiskt i konsten eller litteraturen är ett sätt för upphovsmannen att laborera med olika utsagor: att pröva innehållet mot en verklighet, tänja på gränser, utsätta läsaren eller betraktaren för en hållning som han eller hon själv tvingas reflektera över, kanske ta ställning för eller mot?

Även ett politiskt innehåll borde, i synnerhet av en erfaren litteraturkritiker, kunna läsas som ett rent experiment med språket, formen eller innehållet – det må vara »osmakligt« och man kan tycka att det är moraliskt tvivelaktigt eller inte – men i fallet med Khemiri släpper man uppenbart helt på den textkritiska läsningen och avläser texten som icke-fiktion och författarens privata åsikter.

Rapport från en förort.

Vad har Sofia Broomé, Sofia French och Mara Lee gemensamt?

De är kvinnor, i 30-årsåldern, de är adopterade från Sydkorea och de är författare som debuterat inom delvis olika genrer: kortprosa, prosalyrik och prosa. Deras gemensamma adoptionsbakgrund borde kvalificera dem till en liknande kategorisering som den som mött Leiva Wenger, Anyuru och Khemiri. En kategori som skulle kunna benämnas *adoptivlitteratur*, det vill säga en litteratur skriven av adopterade, för att skilja den från genren adoptionslitteratur, som främst betecknar facklitteratur om adoption där författaren inte förutsätts vara adopterad.

De tre kvinnliga författarna har mig veterligt dock aldrig blivit jämförda med varandra, vare sig biografiskt eller litterärt. Man skulle med lätthet kunna hävda att det helt enkelt beror på att det inte finns någon anledning, eftersom det saknas likheter i deras böcker som skulle motivera en sådan jämförelse, så som ett gemensamt adoptionstema eller en »adoptionsspecifik« problematik. Men finns det sådana tematiska eller innehållsmässiga litterära likheter hos Leiva Wenger, Anyuru och Khemiri? Jag menar att det inte gör det.

Så varför jämförs de tre manliga författarna med utländsk bakgrund när de kvinnliga författarna med utländsk bakgrund inte gör det? Främst för att de faktorer som sammankopplingen mellan de förstnämnda baseras på utgörs av (den falska) föreställningen om ett gemensamt språk och en gemensam uppväxtmiljö och biografi som skulle resultera i en gemensam litteratur eller utsaga.

Vågar jag påstå att det också beror på att de kvinnliga författarna är *adopterade*, och därmed förmodas vara mer »svenska« än sina manliga kollegor och därför faller utanför ramen för »invandrarlitteraturen«? De har inte heller »kommit ut« – i dubbel bemärkelse – som adopterade utan som författare i första hand. Därmed präglas inte heller mottagandet av deras debuter av att de beskrivs som adopterade.* De blir så att säga författare i sin egen rätt, i högre grad än de tre manliga författarna, som anses vara begåvade *invandrarförfattare*. Den svenska författaren med utländsk bakgrund tvingas se sig själv värderad enligt en svenskhetens skala; oavsett om man anses »mycket svensk« eller »mindre svensk«.**

Vi bär naturligtvis ständigt med oss våra specifika betraktelsesätt, beroende på kön, ålder, yrke och liknande faktorer – vår

---

*Mitt påstående bygger på mottagandet av deras debutböcker, men inte heller sedan både Sofia Broomé och Sofia French medverkat i antologin *Hitta hem. Vuxna adopterade från Korea berättar* (Ordfront Förlag, 2003 – den förstnämnda som en av de medverkande författarna, den sistnämnda som en av redaktörerna) har några »adoptionsjämförelser« gjorts. Med sin andra bok, *På jakt efter Mr Kim i Seoul*, (Wahlström & Widstrand, 2005) kan Sofia French dock sägas definitivt ha »kommit ut« som adopterad eftersom boken beskriver författarens tre resor till födelselandet Sydkorea, och den har följaktligen mottagits som en bok inom adoptionslitteraturens fält.

**Jag vill egentligen undvika att gå in på författarnas respektive biografi, men paradoxalt nog är både Johannes Anyuru och Jonas Hassen Khemiri, med en svensk och en utländsk förälder – statistiskt sett – »mer svenska« än samtliga tre kvinnliga kollegor.

habitus, för att använda Pierre Bourdieus terminologi. Vår förförståelse och vår förväntningshorisont. Den biografiska litteraturforskningens storhetstid är måhända över, och den biografiska läsning som vi idag ser är inte ett återupplivande av den, utan snarast en besläktad (av)art av den, till stor del uppmuntrad av en komplex blandning av begär och efterfrågan efter autenticitet från förlagens, massmedias och läsarnas sida.

Naturligtvis är även författarens biografi alltid en del av förståelsen och mottagandet av det litterära verket, och något som är mycket svårt att bortse ifrån, den ingår som en under- eller överordnad kategori. Även när vi inte känner till den gör vi antaganden om författarens biografi.

Ingen författare kan heller frigöra sig från sin biografi, sin habitus, i det han eller hon skriver. Ibland, eller ofta, använder författaren sin habitus, mer eller mindre, och ibland mer eller mindre öppet eller redovisat.

Att självbiografin är lågstatus i litterär bemärkelse råder det nog inga tvivel om. Men det finns också en styrka i det personliga vittnesmålet i självbiografin, som romanen saknar eftersom den inte kan uppnå samma aura av autenticitet, även om självbiografin också alltid är ett utslag av subjektivitet.*

Varken Leiva Wenger, Anyuru och Khemiri har deklarerat att deras respektive prosa eller lyrik ska förses med en självbiografisk läsart, men språket och miljöerna (form/innehåll) får oss att tro att deras biografi ska garantera en högre grad av autenticitet, i detta fall om »förorten« och främlingskapet sett i ett »invandrarperspektiv«, än man skulle anta om författaren

---

* I glappet mellan självbiografins lågstatus- och romanens högstatusmärken har man allt oftare kommit att tala om en ny genrebeteckning, för att höja den självbiografiska berättelsens status, nämligen *vittneslitteraturen*, en genre som till exempel Imre Kertész verkar inom. Här finns alltså en medvetenhet om statusproblemet och ett medvetet försök att hitta en bättre lämpad genrebenämning. Men varken Leiva Wenger, Anyuru eller Khemiri kan hänföras till denna genre.

varit etniskt svensk. Endast »invandraren« kan skriva »äkta invandrarlitteratur« om »förorten«. Vad nu en »invandrarproblematik« innebär, vari ligger egentligen det invandrarspecifika?

Förorten har blivit ett i det närmaste mytologiserat begrepp. Vad menar man egentligen med förorten? Vilken förort avses och vilka människor föreställer man sig bebor denna gåtfulla förort? Leiva Wengers, Anyurus och Khemiris predikament är att de passar in i våra fördomar om de storstadsförorter som byggdes under miljonprogrammets tidevarv och de människor vi förmodar befolkar dem: människor med utländsk bakgrund som talar »Rinkebysvenska«. Ett antagande som vi tycker oss få bekräftat genom författarnas (litterära) språk och (de fiktiva) karaktärerna i deras berättelser.

I samtliga verk förekommer miljöer som går att beskriva som förortsmiljöer, vilket anses tillräckligt för att kunna dra slutsatser om en gemensam biografi. Men sett till deras faktiska biografier är skillnaderna större än likheterna och sett till deras litterära verk blir försöken att passa in dem i bilden av »förortsinvandraren« svåra att genomföra.* Att till exempel Leiva Wengers noveller även utspelar sig i innerstadsmiljöer eller att Anyuru främst vuxit upp i Växjö, och att Khemiris roman huvudsakligen utspelar sig i Stockholms innerstad (på Södermalm) är något som man helst glömmer bort, eftersom det försvårar för att inte säga omöjliggör deras placering i kategorin förortsinvandrare.

Jämför till exempel också med mottagandet av Björn Ranelids roman *David Puma och drottning Silvia*, som utspelar sig i Rinkeby utanför Stockholm. Oavsett om den anses hålla en hög litterär kvalitet eller inte kan Ranelid aldrig nå samma status som en »inifrånskildrare« av »den invandrartäta, mångkultu-

---

*Här uppstår ett dilemma. Jag vill undvika att gå in på författarnas biografi eftersom jag anser att det är irrelevant i ett litterärt perspektiv, men måste därmed avstå från att vederlägga de biografiska och litterära skillnaderna i detalj.

rella förorten«. Han förmodas aldrig kunna åstadkomma samma autenticitetskänsla som den som är uppvuxen i »förorten«, och som anses tala »förortens språk«.

En annan (etniskt) svensk författare, Lena Andersson, som enligt bokomslaget på sin debutroman är uppväxt mellan Tensta och Rinkeby och som låtit sina berättelser utspela sig i den sortens förortsmiljö som Leiva Wenger, Anyuru och Khemiri anses sprungna ur, har liksom sina tre jämnåriga manliga författarkollegor fått ett positivt mottagande som »förortsskildrare«. Men oavsett mängden författare som skildrat förorter av olika slag i litteraturen antas »invandraren« ännu bara skriva »invandrarlitteratur om förorten« medan den svenskfödda författaren anses beskriva det svenska välfärdssamhällets uppgång och fall.

Det som vanligtvis används som ett mått på god litteratur – trovärdighet och inlevelseförmåga – kan också användas i förklenande syfte: brist på trovärdighet och inlevelseförmåga är ett tecken på dålig litteratur. »Invandrarförfattare« behöver dock inte begagna sig av samma mått av inlevelseförmåga som sina svenskfödda kollegor: de anses inte ens kunna uppbåda den i samma utsträckning.

Det finns ett välmenande men samtidigt, icke desto mindre, förminskande mottagande av Leiva Wengers, Anyurus och Khemiris verk som trots allt får betecknas som en rasifiering av författarna. Även om de inte anses skriva »etnisk litteratur« (jämför med begreppet »immigrantlitteratur«) målas de in i ett hörn som definieras av ras och etniskt ursprung, och av våra fördomar om denna etniska tillhörighet.

Begreppet etnicitet är i sig en avgränsning; etnisk används nästan alltid om »de Andra« eller »det Andra«, i det här fallet en litteratur som är skriven inom och för en särskild etnisk grupp i ett samhälle. En minoritet. Begreppet pekar mot ett »specialfall«, något utanför mainstream.

Man kan byta ut begreppet etnicitet mot begreppet kön och

hamna i ett liknande dilemma. När en man skriver självbiografiskt anses det ofta handla om människan, eftersom människan är *Man*. När en kvinna skriver självbiografiskt anses det oftare handla om hennes personliga berättelse. Litteraturen blir plötsligt kvinnolitteratur om en kvinnlig problematik. Vi får veta att det handlar om ett »kvinnligt« ämne. Fortfarande anses kvinnorna ägna sig åt att utforska intimsfären, medan männen beskriver de stora eviga frågorna.

Det finns en uppsättning begrepp och genretermer som har och har haft samma avgränsande verkan och funktion som deklaration av det icke allmängiltiga: den så kallade arbetarlitteraturen ansågs behandla en specifik klasstillhörighet, där endast den som kom från arbetarklassen kunde skriva »äkta« arbetarlitteratur och ge röst åt »arbetaren«.

Inom musiken förekommer begreppet världsmusik, som betecknar allt det som inte är Västerlandets musik. Världsmusik kanske är tänkt som en positiv term men dess verkan är motsatt: »världens musik« har blivit både ett grovt begrepp och en marginell avdelning i skivaffären. Världen utanför västvärlden har blivit en liten fil, ett »specialfall«, något för de särskilt intresserade som vet var de ska leta.

I alla dessa fall sker en sorts syntes mellan metoden och upphovsmannen. Den överordnade kategorin blir upphovsmannens tillhörighet – i termer av kön, klass eller etnicitet. Metoden, som annars oftast skapar genrebeteckningen, flyter här samman med upphovsmannens kategori. Kvinnan gör »kvinnokonst« istället för låt säga konceptuell, minimalistisk eller expressionistisk konst.

Kommen så här långt kan man konstatera att det tycks finnas två sorters krafter som är starkast i formandet av uppfattningen om berättelsens status som god litteratur, utan begränsande prefix. Den ena är en uppfattning om litterär kvalitet. Kvalitet måste i sin tur beskrivas som ett flytande begrepp, en överenskommelse som ständigt formuleras och omformuleras

och som står i direkt förbindelse med samhälleliga förändringar. Kvalitetsbegreppet är ett normativt funktionssystem. Texten är inte »ren«, den ingår i ett system av intressen, estetiska koder, genreöverenskommelser och förväntningshorisonter. Författarens uppgift i detta sammanhang är en insikt om att han eller hon inte är ensam upphovsman till sitt verk. Verkets mening uppstår i ett möte, eller i en kamp eller konfrontation med en mängd intressen och system – som tillsammans utformar ett läsekontrakt – det kan gälla marknadsföring, kritikens roll, författarens kön, ålder, utseende, framtoning, etc.

Den andra kraften, det andra normativa funktionssystemet, styr uppfattningen om vad som bör räknas som allmänmänskligt. I detta fall är man förmodligen hänvisad till samhällets dominerande och rådande uppfattning om normalitet. Uppfattningen om det allmänmänskliga – en oftast högst etnocentrisk och egocentrisk uppfattning – emanerar ur en maktens konsensus. Att ställa det allmängiltiga och generella mot det specifika och partikuljära i ett motsatsförhållande upprättar i själva verket en distinktion mellan oss och dem.

Varje livshistoria blir en partikuljär erfarenhet. Den intressanta och väsentliga litteraturen är och förblir partikuljär, och det finns i det avseendet inte några erfarenhetsområden som inte har relevans för litteraturen. Den är intressant, inte för att den har allmänmänskliga kvaliteter utan för att den skildrar ett liv, en tanke, ett förlopp, en händelse, något som man kan ställa bredvid sitt eget liv eller reagera på, beroende på dess förmåga att låta oss ta spjärn mot den, ställa oss själva i relation till den. Den partikuljära berättelsen erbjuder både igenkännande och skillnad.

Det omöjliga valet

Alejandro Leiva Wenger, Johannes Anyuru och Jonas Hassen Khemiri har alla, i olika sammanhang, av förklarliga skäl, uttryckt en motvilja mot att kategoriseras som »invandrarförfattare«.

Få svenska författare med utländsk bakgrund identifierar sig med detta begrepp. Deras förlag har möjligtvis haft en annan inställning, av kommersiella skäl är kategoriseringar en (ekonomiskt) fruktbar marknadsföringsstrategi.

Många författare motsätter sig generellt en kontextualisering av litteraturen, eftersom texten – litteraturen – därmed blir »friare«, den ska tala i kraft av sina litterära kvaliteter. De enskilda författarna må tycka vad de vill om sin placering i olika fack. Men vad händer när litteraturens och författarens behov av icke-kategorisering ställs, inte mot förlagens, utan mot mottagarnas/läsarnas behov av kategorisering, därför att den blir ett sätt att identifiera sig med författaren/verket? Och om valet av förebild är baserat på författarens och den egna etniska tillhörigheten?

Vi rasifierar andra, *och oss själva* utifrån de föreställningar vi har om vår »egen« ras eller etnicitet. Är också utnämningen av förebilder i detta fall en sorts rasifiering, eftersom författarens ursprung implicerar en rad etniska och utseendemässiga faktorer, som i sin tur antas implicera en rad beteende- och idémässiga faktorer?

I en intervju i Svenska Dagbladet, 8 april 2003, med den förklenande rubriken »Kulturelitens nya kelgris«, berättar Johannes Anyuru: »Jag minns när Latin Kings första skiva kom, tror jag gick i sjuan. Jag hade lyssnat på hiphop innan, men genom Dogge kände jag för första gången att det kunde vara sjyst med en identitet som invandrare. Det betydde mycket för mig.«

Att vara en förebild för andra människor är i de flesta fall något som man kan känna sig både smickrad och besvärad av, inte sällan med en känsla av genans i bägge avseendena.

Även om författarna själva motsätter sig att tas emot och kategoriseras som »invandrarförfattare«, och avfärdandet är både rimligt och lätt att argumentera för, uppstår ett dilemma när »invandrarbiografin« som kategori krockar med vårt behov av förebilder. Det är svårare att avfärda de läsare som bland de författare

som definieras enligt detta begrepp ser möjliga förebilder, en positiv kraft, hopp och förtröstan. Hur hanterar man den diskrepansen utan att avfärda även ett sådant mottagande, och de människor som i författarna ser en möjlig förebild? Hur ska man förhålla sig till ett sådant – positivt – bemötande samtidigt som man inte anser sig tillhöra den kategori som är förutsättningen för utnämningen av förebild? Ska – eller *kan* – man avfärda det mottagandet, för att man inte vill kategoriseras som »invandrare«?

När det gäller föreställningen om »invandrarförfattarens« erfarenhet i förhållande till den litteratur som skapas finner jag därför Johan Lundbergs slutsatser i sin recension av Anyurus diktsamling *Det är bara gudarna som är nya* i Svenska Dagbladet (3/4, 2003) delvis problematiska:

> I likhet med ett av de intressantaste namnen i den unga svenska prosan, Alejandro Leiva Wenger, skriver Anyuru *ur det utanförskapets perspektiv som är invandrarens* [...] *det* [är] *knappast alltför vågat att anta att det utanförskap som i många avseenden utgör ett handikapp, för författare som Wenger och Anyuru har varit en viktig betingelse för konstnärlig förnyelse.* Detta inte minst genom att de närmat sig den svenska litteraturen ur ett annat perspektiv än det gängse som tycks underblåsa konformism och anpasslighet. (Min kursivering.)

Det är svårt att förneka att det kan finnas en sanning i detta påstående, men man måste fråga sig om antagandet är relevant i kritikens mottagande eller bedömning av litteraturen eller inte, och man måste särskilja på den professionella litteraturkritikens uppgift och den vanliga läsarens mottagande.

För Johannes Anyuru är naturligtvis medveten om sin bakgrund och sitt ursprung, och att den påverkar både hans syn på sig själv och omgivningens syn på honom. Han säger i den tidigare citerade intervjun med Johan Lundberg om att ha blivit utnämnd till »Invandrarförfattaren« (Svenska Dagbladet, 3/4, 2003):